

Телійчук Віталій Григорович

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, доцент, доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

**ЩОДО ПРОБЛЕМИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ
КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИМ ЗЛОЧИНАМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ
ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ**

Ужиті правоохоронними та іншими державними органами заходи не дали можливості нейтралізувати основні внутрішні та зовнішні загрози національній безпеці, що зумовлюють подальше ускладнення криміногенної ситуації в державі в умовах гібридної війни. Так, за останні десять років рівень злочинності зріс більше ніж у чотири рази, зокрема збільшилася питома вага найнебезпечніших її проявів. Зокрема, тільки у 2019 році кількість громадян, які стали жертвами кримінальних посягань, збільшилася на 9,0 % та становила 400,7 тис. (у 2015 році - 366,3 тис.).

Особливе занепокоєння викликає не лише той факт, що в Україні протягом досить тривалого часу спостерігається стійка тенденція до існування доволі високого рівня агресивної корисливо-насильницької злочинності, до категорії якої належать украї небезпечні форми злочинних посягань на власність та особу власника, але й посилення жорстокості та цинізму під час скоєння інших злочинів, їх інтеграції в рамках цілісної системної злочинної діяльності. Нормою стає поєднання таких злочинів, як бандитизм, викрадення людини та вимагання в діяльності організованих злочинних угруповань.

Протидія корисливо-насильницьким злочинам є складовою протидії злочинності. Протидія злочинності – це діяльність держави, яка спрямована на напрацювання стратегії реакції суспільства на злочинність (загально-соціальний рівень) та профілактику злочинів, виявлення та запобігання (припинення) злочинним діям, реагування на вчинений злочин кримінально-правовими засобами (притягнення винних до кримінальної відповідальності) (спеціальний рівень). Однією із складових спеціальної протидії корисливо-насильницьким злочинам є оперативно-розшукова протидія.

Проблемам оперативно-розшукової протидії організованій злочинності були присвячені роботи О. М. Бандурки, В. Я. Горбачевського, В. О. Глушкова, Л. Ф. Гули, А. І. Гурова, Н. С. Карпова, І. П. Козаченка, Я. Ю. Кондратьєва, О. В. Кириченка, А. Г. Лекаря, А. І. Алексеєва, С. В. Діденка, Е. О. Дідоренка, С. С. Овчинського, Д. Й. Никифорчука, Н. Є. Філіпенко, І. Р. Шинкаренка та інших.

Одним із перших законодавчих актів щодо протидії організованій злочинності є прийнятий у червні 1993 року Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю». Основними суб'єктами протидії організованій злочинності було визначено спеціальні підрозділи МВС

України щодо боротьби з організованою злочинністю (далі - спеціальні підрозділи БОЗ) і спеціальні підрозділи СБУ щодо боротьби з організованою злочинністю та корупцією.

За період 1991-2015 роки спеціальні підрозділи БОЗ в організаційному, структурному й матеріально-технічному аспектах постійно розвивалися, що давало можливість: а) збільшення питомої ваги їхньої роботи не тільки в протидії організованій злочинності, а й у загальному обсязі боротьби зі злочинністю, особливо у сфері економіки; б) здійснити активізацію впровадження в діяльність спеціальних підрозділів БОЗ досягнень науки і практики; в) забезпечити розширення системи підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації персоналу; г) налагодити взаємодію з іншими суб'єктами протидії організованій злочинності та міжнародні зв'язки. Але, на жаль, у 2015 році Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування органів внутрішніх справ» від 12 лютого 2015 року № 193-УІІ спеціальні підрозділи МВС України щодо боротьби з організованою злочинністю було ліквідовано [9]. Із тих пір в Україні взагалі про проблеми протидії організованій злочинності не йшлося, усі захопилися протидією корупції.

Реформаційні процеси в системі МВС призвели до зниження рівня протидії організованій злочинності, а саме, після ліквідації спеціальних підрозділів БОЗ протидія організованій злочинності в основному покладалася на Департамент карного розшуку, в якому функціонувало управління по боротьбі з організованою злочинністю, Департамент кіберполіції, Департамент протидії наркозлочинності й Департамент захисту економіки. Очевидно, що співробітники перелічених підрозділів із цим завданням не змогли справитися. Як бачимо, ці підрозділи є різними, які виконували різні, свої специфічні завдання, а протидія організованій злочинності для них мала побічний характер. Отже, протидію організованій злочинності знову звели тільки до злочинів в основному по лінії карного розшуку, тобто загально-кримінальної злочинності, що мало місце в 1985-1989 роках.

Ми тут цілком згодні з позицією О. С. Доценка, що у 2015 році прийнято помилкове рішення – ліквідацію спеціальних підрозділів БОЗ. Тому в лютому 2018 року було ухвалено рішення про створення Департаменту стратегічних розробок та аналізу, який займається протидією суспільно небезпечним організованим групам і злочинним організаціям, зокрема кримінальним авторитетам, які мають вплив на суспільно важливі сфери життя. Але, на жаль, багато чого повернути вже неможливо – *досвідчених працівників, масиви оперативної інформації, негласний апарат* і багато іншого. Крім того, враховуючи, що до цього підрозділу набираються в основному працівники карного розшуку, то й напрям їхньої діяльності стає вже зрозумілим, і є побоювання, що вся протидія організованій злочинності зведеться знову до загально-кримінальної злочинності. Тому варто погодитись із думкою, що злочинність влади, багатства й інтелекту, тобто інституціональна організована й корупційна злочинність, практично недоторканна: «Система кримінальної

юстиції спрямована, головним чином, на бідні, слабоадаптовані, алкоголізовані, деградовані й маргінальні прошарки населення, які вчиняють традиційні кримінальні діяння». Водночас ми бачимо, що, за даними фахівців Всесвітнього економічного форуму, вплив організованої злочинності на бізнес в Україні є одним із найвищих. Україна посіла 113 місце серед 137 країн світу [1].

У структурі організованої злочинності значне місце посідають корисливо-насильницькі злочини, що в найбільшому ступені завдають шкоди особі, власності, правам та інтересам людини. Це, передусім, убивства із корисливих мотивів або на замовлення, розбійні напади, вимагання, позбавлення волі або викрадення людини, бандитизм. Однак разом із зазначеними тенденціями і даними, що свідчать про недостатню ефективність протидії організованій злочинності, необхідно підкреслити, що вони повною мірою не розкривають об'єктивної картини додатково ще й у зв'язку з високим ступенем її латентності[2].

Внесені до Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" зміни, значно звузили поле діяльності оперативних підрозділів, які свої знання та професіоналізм у протидії злочинності могли б використати у більшій мірі, за умов належної правової регламентації її ведення [3, с.340].

В умовах побудови сучасної правової держави проблеми захисту її громадян від злочинних посягань, а також протидії спробам криміналізації суспільства, нейтралізації негативних соціальних тенденцій набувають першочергового значення. У цьому контексті особливо гострими є питання оперативно-розшукової протидії злочинності, запобігання злочинам та іншим правопорушенням, профілактичної роботи з населенням. Нині констатуємо відсутність серйозних успіхів у справі протидії організованій злочинності, що не може в остаточному підсумку привести до корінного зламу негативних тенденцій і якісній зміні кримінологічної обстановки. Такий стан речей є наслідком:

відставання правової бази від потреб правоохоронної практики; недоліків у діяльності правоохоронних і контрольних органів, насамперед їхньої роз'єднаності, відтоку професійних кадрів, нерозв'язаності проблем матеріально-технічного і фінансового забезпечення; складної криміногенної ситуації в регіоні; руйнування системи профілактики злочинів; відсутності взаємодії між інститутами державної влади і громадянського суспільства [4, с. 338-343].

Ми підтримуємо позицію деяких науковців (Б. М. Качмар, О. О. Юхно) про те, що оцінювання діяльності всіх державних органів, які виконують завдання протидії з організованою злочинністю, тільки за кількісними показниками щодо виявлених і розкритих злочинів є однією з причин низької ефективності протидії організованій злочинності у країні. Також, ми приєднуємося до їх позиції щодо підтримання думки окремих вчених і практиків, зокрема С. С. Овчинського, про те, що переорієнтація системи обліку та звітності про організовану злочинність від обліку «конкретного випадку» до обліку злочинного угруповання (ОГ або ЗО) неминуче призведе до

якісних змін у стратегії і тактиці протидії з організованою злочинністю, яка полягає у тому, що цільові орієнтири повинні вести не тільки до розкриття злочину окремого учасника, а й до розвалу всієї організації шляхом викриття максимальної кількості її членів, особливо керівників, ватажків за рахунок оперативно-розшукових заходів (оперативних комбінацій, оперативних операцій та ін.). Традиційні методи гласного розслідування окремих кримінальних проваджень щодо учасників організованих груп і злочинних організацій, на думку зарубіжних спеціалістів, заважають такому підходу [2].

Крім того, результати аналізу матеріалів практичної діяльності свідчать про те, що слідчі, прокурори і судді, ще недостатньо використовують результати оперативно-розшукової діяльності в кримінальному процесі доказування. Основною причиною цього є те, що питання використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності для отримання доказів у кримінальному процесі недостатньо врегульовано в законодавстві, розроблено в теоретичній та методичній літературі, а тому закономірно, що для правозастосовної діяльності воно має певні труднощі, особливо це стосується питання використання матеріалів ОРД вербального походження у цьому напрямі кримінального процесу. Практичний досвід свідчить, що в умовах сьогодення найпоширенішим видом матеріалів ОРД вербального походження, які використовуються в інтересах кримінального судочинства, є повідомлення особи, яка перебуває в конфіденційних відносинах з підрозділами, що здійснюють ОРД. Вважається, що у більшості випадків інформація щодо обставин вчинення злочину, якою володіють оперативні джерела, може кардинально вплинути як на процес досудового слідства, так і судового розгляду справи. Зважаючи на це, особливої актуальності набуває питання розробки та нормативного закріплення способів і форм введення такої інформації до кримінального процесу [5, С. 227].

Список використаних джерел:

1. Доценко О.С. Генезис організованої злочинності та протидії їй в Україні. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2018/1/7.pdf>
2. Б. М. Качмар, О. О. Юхно Проблеми протидії організованій злочинності та удосконалення кримінального і кримінального процесуального законодавства на сучасному етапі розвитку України. URL: <https://bit.ly/3EO3FsR>
3. Телійчук В.Г. Теоретико-правові та практичні проблеми оперативно-розшукового законодавства. Наукові пошуки у III тисячолітті: соціальний, правовий, економічний та гуманітарний виміри: збірник тез II Міжнародної науково-практичної конференції (7–8 квітня 2017 р.). Кропивницький: «КОД», 2017. С. 338-343.
4. Телійчук В.Г. Проблеми законодавчого забезпечення оперативно-розшукової протидії організованій злочинності. Актуальні проблеми оперативно-розшукової протидії злочинам: матеріали наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 24 трав. 2018 р.). Дніпро : ДДУВС, 2018. С.85-88. URL: <https://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/6406>

5. Телійчук В.Г. Щодо питання оперативно-розшукової протидії сучасній організованій кіберзлочинності . Захист економіки від впливу організованої злочинності: збірник тез панельної дискусії V Харківського міжнародного юридичного форуму (м. Харків, 20 вересня 2021 р.). Харків: Юрайт, 2021.С.225-230

Христов Олександр Леонідович

кандидат юридичних наук, доцент, докторант Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ
ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ДО УЧАСТІ У ПРОТИДІЇ
ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ**

Найбільш небезпечною антисоціальною деструктивною діяльністю у суспільстві, яка потребує особливих зусиль кримінальної поліції, є організована злочинність. У зв'язку з цим, потрібно звернути увагу, що віднедавна розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.09.2020 р. № 1126-р було схвалено «Стратегію боротьби з організованою злочинністю» (далі - Стратегія), якою, чи не вперше, серед принципів протидії цим явищам було визначено «забезпечення участі в боротьбі з організованою злочинністю інших державних органів, інститутів громадянського суспільства, громадян, підвищення рівня поінформованості громадськості про безпеку організованої злочинності» [1]. Цей принцип поширюється на всіх суб'єктів такої діяльності. Система органів, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, визначається у ст. 5 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», до якої відносяться, зокрема: а) спеціально створені для боротьби з організованою злочинністю державні органи; б) державні органи, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю в межах виконання покладених на них інших основних функцій. Підпункт «а» п. 3 ст. 5 цього Закону визначає, що органи Національної поліції належать до державних органів, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю [2].

Ефективність такої діяльності залежить в першу чергу від результативності роботи спеціалізованих суб'єктів протидії організованій злочинності, серед яких особливе місце посідають оперативні підрозділи Національної поліції (кримінальна поліція). Поряд з цим, завдання щодо протидії організованій злочинності підрозділи кримінальної поліції виконують у різних обсягах, здійснюючі при цьому різні функції та покладені на них повноваження.

Центральне місце серед них займає Департамент стратегічних розслідувань (далі - ДСР), який є міжрегіональним територіальним органом у складі кримінальної поліції Національної поліції України, що бере участь у реалізації державної політики з питань боротьби з організованою злочинністю.

ДСР має право: залучати до виконання окремих робіт, участі у вивченні